

заради досягнення інших, більш важливих. ...Втрата суспільством і владою здатності визначити цілі і досягти їх веде до кризи суспільства і розвалу влади» [1].

Отже, прагматизм зняв табу з багатьох аспектів політичної практики і залишив у пантеоні науки доцільність, він не залишився на рівні інтелектуальної філософської теорії, а став пасивним світоглядом багатьох політичних сил різних країн.

Бібліографічні посилання

1. Брегеда А. Ю. Основи політології / А. Ю. Брегеда. – К., 1997.
2. История философии: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. И. А. Ильина. – М., 2001. – С. 39.
3. Прагнення. Короткий оксфордський політичний словник / за ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К.: Основи, 2005. – 549 с.
4. Рибак В. Український вибір: ідеологічні фантоми чи економічний прагматизм? / В. Рибак, В. Семиноженко // Політична думка. – 2001. – № 1–2. – С. 3–7.
5. Філософія: Підручник / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль – К.: Академвидав, 2007. – 256 с.

Надійшла до редколегії 21.12.09

УДК 381.008.8

А. А. Шуліка

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ТРИПАРТИЗМ ЯК ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Розглянуто систему трипартизму як окремий інститут політичної системи, яка спричиняє вагомий вплив на її стабільність та ефективність функціонування.

Ключові слова: трипартизм, політична система, соціальне партнерство, розвиток.

Рассмотрена система трипартизма как отдельный институт политической системы, которая оказывает большое влияние на ее стабильность и эффективность функционирования.

Ключевые слова: трипартизм, политическая система, социальное партнерство, развитие.

The system of triad policy as separate institute of the political system which renders great influence on its stability and efficiency of functioning is examined.

Keywords: institute of political system, political system, social partnership, development.

Актуальність даної статі обумовлюється тим, що світовий досвід переконливо засвідчує, що проблеми економіки, суспільного життя, у тому числі у сфері застосування найманої праці, та стабільності політичної системи вирішуються оптимально, якщо реалізується орієнтація не на конфронтацію, а на досягнення соціальної злагоди, узгодження інтересів різних суспільних груп.

© Шулика А. А., 2010

Стрижнем соціального партнерства є принцип співробітництва між роботодавцями і найманими працівниками, який реалізується у формах проведення переговорів, укладення колективних договорів та колективних угод, узгодження проектів нормативно-правових актів, консультацій при прийнятті рішень між соціальними партнерами на всіх рівнях.

Ми маємо право твердити, що соціально-партнерські відносини не обмежуються тільки соціально-трудовою сферою, а й впливають на пов'язані з ними економічні відносини (наприклад, процеси приватизації, розвитку тих чи інших форм власності) та політичну сферу (процеси розробки та реалізації соціальної політики в умовах ринкових реформ).

Серед дослідників, які тим чи іншим чином торкались цієї проблеми, необхідно виділити Д. В. Неліпу, Ф. І. Гайнуліну, В. І. Якуніна. Проблеми участі професійних спілок у системі соціального партнерства та політичній системі провідних країн світу та Україні розглядав О. Л. Тупиця. Вивченням поняття трипартизму та основних моделей його становлення та функціонування займались Н. Подшибякіна, С. П. Перегудов. Основи наукового аналізу політичних інститутів та політичної системи заклали такі відомі дослідники, як М. Дюверже, Д. Істон, Г. Алмонд.

Метою цієї статті є дослідження трипартизму як інституту політичної системи. Також до основних завдань належать аналіз понять «політичний інститут» та «політична система»; визначення ролі держави у політичній системі та системі соціального партнерства; проаналізувати співвідношення понять «соціальне партнерство» та «трипартизм».

У поняття «система трипартизму» включаються наступні елементи: сукупність різноманітних, постійно або тимчасово діючих, дво-, тристоронніх органів, які формуються представниками найманих працівників, роботодавців, виконавчої влади й здійснюють взаємодію між ними на різних рівнях (національний, регіональний, галузевий, територіальний, безпосередньо підприємство) регулювання соціально-трудових й пов'язаних з ними відносин; сукупність різноманітних спільних документів, наприклад, колективні договори, угоди, які укладаються на основі взаємних консультацій, переговорів, домовленостей між сторонами й направлені на регулювання соціально-трудових й пов'язаних з ними економічних та політичних відносин; а також відповідний порядок, форми взаємодії, співвідношення, визначені повноваження й послідовність в розробці, строках прийняття, пріоритетності вищезазначених органів та документів. Інститут соціального партнерства є частиною існуючої політичної системи будь-якої країни. Політичний інститут – це компонент політичного життя, суспільства існуючий у вигляді організацій, установ, об'єднань громадян, які наділенні особливими повноваженнями та виконують спеціальні функції в політичному житті суспільства. За ще одним визначенням, політичний інститут – це комплекс принципів та норм, формальних та неформальних правил, які регулюють процеси в сфері політики. Він виступає у формі політичних організацій та установ (державних, партійних та ін.) [1].

Дюверже наголошував, що ні термін «інститут», ні термін «політичний» цілком точного значення не мають, і саме в цьому полягає складність визначення поняття політичних інститутів. Він писав, що для Дюркгейма та його послідовників інститутами є ідеї, вірування, звичаї, соціальна практика, які індивід отримує у готовому вигляді; це повністю інституціоналізована сукупність дій та ідей, які індивіди виявляють перед собою та які в тій чи іншій мірі їм нав'язані. Інститути не протиставлені природі – це факти соціального універсуму [2, с. 317]. Дюверже зазначав, що науковці не повинні дотримуватись юридичного аналізу політичних інститутів, а повинні включати його в більш повний та об'ємний аналіз соціологічного характеру, аналіз, який властивий політичній науці.

Відомий французький політолог та соціолог у своїй праці «Політичні інститути та конституційне право» (1960 р.) наголошував, що розширення поля традиційного дослідження дає можливість вивчати не тільки ті політичні інститути, які регламентовані правом, але й ті, які повністю чи частково правом ігноруються: наприклад, політичні партії, суспільну думку, пропаганду, пресу, «групи тиску» та інше. Дюверже писав про необхідність визначення їх дійсного значення, спираючись на факти, а не обмежуватись аналізом їх теоретичної важливості, яку їм надають юридичні тексти [3, с. 321].

Більшість західних політологів визначають політичну систему як сукупність політичних взаємозв'язків та відносин, які існують у кожному політичному суспільстві. Наприклад відомий дослідник Д. Істон, автор робіт «Політична система» (1953), «Модель для політичного дослідження» (1960), «Системний аналіз політичного життя» зазначав, що, скоріше, можна ідентифікувати політичні взаємодії (інтерації) в суспільстві як його політичну систему, ніж як уряд, державу, владу або комплекс прийняття рішень. Він наголошував, що політична система може бути визначена як сукупність тих взаємодій, за допомогою яких цінності авторитарним способом привносяться та розподіляються в суспільстві [7, с. 323]. У внутрішній організації політичної системи ключовою властивістю є гнучка можливість реакції на умови свого функціонування. Політичні системи включають у себе різноманітні механізми, за допомогою яких їм вдається впоратись з дестабілізуючими впливами середовища. За допомогою цих механізмів вони можуть регулювати свою поведінку, трансформувати внутрішню структуру та навіть змінювати свої фундаментальні цілі [7, с. 320]. Систему трипартизму можна з впевненістю віднести до такого механізму стабілізації та адаптування політичної системи. Саме пошук балансу інтересів між державою, найманими працівниками та підприємцями-роботодавцями злагоджує можливі дестабілізуючі впливи у цих відносинах та забезпечує ефективне функціонування політичної системи.

Загалом, за Істоном, різноманітні політичні структури створюються з таких елементів, як державні органи, партії та групові об'єднання, елітні групи та масоподібні сили, а також з тих політичних ролей, які вони відіграють. За такої класифікації об'єднання найманих працівників та роботодавців складають політичну структуру взаємодії представників

групових об'єднань один з одним та державою. Американський дослідник виділяє різноманітні типи політичних структур, які складають «начинку» політичної системи: високоорганізовані та низькоорганізовані, формальні та неформальні, режимні та диференційовані інститути.

Послідовник Істона та прихильник структурно-функціонального підходу Г. Алмонд наголошував, що головним для політичної системи є не цільовий характер функціонування (тобто розподілення владних цінностей), а забезпечення легітимності примусу, направленого на стабілізацію державної влади та суспільства. В цьому розумінні для аналізу системи недостатньо розглядати взаємодію лише інституціональних структур. Принципове значення одержують неформальні (неінституціональні) утворення. Поєднати ж в єдине ціле всі ці елементи та забезпечити їх взаємодію з метою стабілізації політичного та суспільного порядку, на думку відомого дослідника, може тільки політична культура, яка й займає в структурі політичної системи центральне місце. У зв'язку з цим Алмонд стверджував, що ослаблення політичної системи настає перш за все внаслідок ослаблення інститутів, які забезпечують соціалізацію громадян та залучення їх до політичного життя, відтворення певної політичної культури, в результаті порушення комунікації між суспільством та державою.

Звичайно ж система соціального партнерства повністю відповідає критеріям складових політичної системи, які запропонували відомі американські політологи Д. Істон та Г. Алмонд.

Діяльність та функціонування політичної системи передбачають визначені правила гри. Розрізняються правила, покликані регулювати шляхи, засоби й методи, за допомогою яких члени суспільства мають змогу впливати на політичну владу, та правила, які визначають засоби реалізації політичної влади.

Основними функціями політичної системи є наступні: визначення цілей та завдань суспільства, вироблення програм у відповідності з найбільш загальними та спільними інтересами громадян країни; мобілізація ресурсів й організації діяльності суспільства з метою здійснення його цілей та завдань; укріплення єдності та забезпечення стабільності суспільства; розподілення цінностей та ресурсів у відповідності з інтересами суспільства й окремих соціальних груп, класів, етносів, кожної людини; регулювання конфліктів; забезпечення оптимальної взаємодії між соціальними та політичними процесами та структурами; залучення громадян у політичне життя на основі існуючих у державі принципів та норм; цілеспрямоване регулювання суспільних процесів, орієнтованих на забезпечення стійкого просування суспільства на шляху соціального розвитку.

Як ми можемо побачити, система соціального партнерства повністю відповідає сутності політичної системи. Через неї реалізується майже всі функції політичної системи, такі наприклад, як вищезазначені функції залучення громадян до суспільно-політичного життя країни, регулювання конфліктів, укріплення єдності та стабільності суспільства й держави та інші.

Політична система представляє собою комплекс інститутів й організацій, які в сукупності складають політичну самоорганізацію

суспільства. Це перш за все інститути й органи управління, керівництва та координації суспільно-політичного життя. Центральним інститутом політичної системи, навколо якого концентруються всі інші інститути, є держава. Виділення поняття «політична система» диктується перш за все тим, що воно вільне від юридичних визначень, з якими асоціюється держава. Його концептуальне значення значно ширше й дозволяє включати в себе численні феномени й процеси, які не завжди ототожнюються з саме державою. Проте важливо підкреслити, що без держави не існує політичної системи. Держава за своєю суттю покликана забезпечити цілісність та єдність інститутів, класів, суспільства. Вона реалізує відносини влади та контролю в суспільстві. Якщо партії, профспілки й інші інститути представляють інтереси та позиції тих чи інших категорій, груп, класів громадян у політичній системі, то держава виражає загальні інтереси суспільства.

Надаючи таке виняткове становище владним органам у політичній системі держави, ми маємо визначитись з місцем держави в системі соціального партнерства. Для цього нам необхідно розглянути співвідношення соціального партнерства та трипартизму, однією з головних розбіжностей цих понять, безперечно, є стан держави у відносинах з найманими працівниками (чи їх представниками в особі профспілок) та роботодавцями. На думку автора, для того щоб сформулювати свою точку зору на це питання та дати обґрунтовану відповідь, треба детально дослідити ці поняття.

Існує багато визначень терміна «соціальне партнерство», які розкривають різні аспекти цього багатостороннього явища. Ф. І. Гайнуліна виділяє декілька різноманітних трактувань терміна «соціальне партнерство»: засіб, метод регулювання соціально-трудових відносин; механізм трудових відносин з відповідними властивими йому принципами та нормами; система, в якій є свої структурні елементи, суб'єкти, функції та якій властива функціональна та організаційна взаємодія; ідеологія, тобто певна система поглядів та уявлень з питань взаємодії та співробітництва, погодження позицій різноманітних суб'єктів соціально-трудових відносин; тип суспільних відносин, який забезпечує оптимальний баланс реалізації інтересів найманих працівників та роботодавців в умовах ринкової економіки [2].

Термін «трипартизм» коротко визначається як співробітництво, взаємодія між найманими працівниками, робітниками та роботодавцями за участю держави [6, с. 6].

На погляд, автора ключовою розбіжністю, яка саме поділяє трипартизм та соціальне партнерство, є те, що соціальне партнерство характеризується саме як специфічний тип суспільних відносин, властивий громадянському суспільству, який існує в умовах функціонування держави з ринковою економікою на певному етапі її розвитку та зрілості. Такий тип відносин має певні особливості.

По-перше, це відносини між соціальними групами, класами, які мають різні або навіть протилежні соціально-економічні інтереси. Тобто мова йде про суспільні громади, які не мають змоги створити певну соціальну єдність через неспівпадіння інтересів. Кожна з них має свою суспільну роль та при-

значення. У суспільстві, яке формується та функціонує на основі ринкових принципів, можливими соціальними партнерами можуть бути підприємці, власники (головним соціальним інтересом яких є отримання прибутку) та наймані працівники (які зацікавлені в отриманні заробітної платні шляхом продажу своєї робочої сили) [8, с. 150].

По-друге, важливою складовою цих відносин є те, що не дивлячись на вищеназвані протиріччя між цими класами, соціальне партнерство спонукає їх до зближення, хоча повністю реалізувати цю мету майже неможливо. Але частково, в певних аспектах досягається оптимальний баланс у реалізації інтересів. Такий баланс може бути втілений в життя не за допомогою зближення, а на основі взаємодії, урахування протилежних інтересів та соціального діалогу.

По-третє, соціальне партнерство – є необхідною та вигідною для всіх його суб'єктів, взаємодією, в якій об'єктивно зацікавлені кожна зі сторін. Такий тип суспільних відносин не признає ніякої диктатури з боку класу чи держави. Взаємодія, яка є характеристикою соціального партнерства, реалізується через договори, угоди між партнерами на основі взаємних доцільних поступок, а не нехтуванням інтересів одного класу на користь іншого, який займає виняткове, привілейоване положення. Соціальне партнерство є наслідком історично обумовленого компромісу інтересів головних суб'єктів сучасних економічних процесів та відображує суспільну необхідність соціального світу як одну з основних умов політичної стабільності та економічного прогресу.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що взаємодія між основними соціальними групами, класами, і як наслідок соціальне партнерство, є об'єктивним результатом розвитку суспільства, за обраною ним моделлю. Трипартизм же є результатом політичної волі, дії держави, влада якої прийняла рішення про необхідність участі в регулюванні взаємовідносин між робітниками та роботодавцями. Говорити про термін «соціальне партнерство» можна застосовувати в розумінні особливого типу соціально-трудових відносин, а трипартизм виступає як інститут політичної системи, який має за мету досягнення такого стану суспільства та держави, коли гармонічне, ґрунтоване на партнерській взаємодії регулювання відносин між робітниками та роботодавцями буде однією з його характеристик. У такому вигляді співвідношення соціального партнерства та трипартизму можна визначити як співвідношення цілі та засобу її досягнення. За умов такого розуміння проблеми трипартизм є інструментальною та інституційною складовою соціального партнерства. Саме цей інститут політичної системи покликаний забезпечити оптимальне співвідношення між економічною ефективністю та соціальною захищеністю, свободою та соціальною справедливістю, груповими та загальносуспільними інтересами [4, с. 26].

Бібліографічні посилання

1. **Василик М. А.** Політологія: Словарь-справочник / М. А. Василик, М. С. Вершинин. – М.: Гардарики, 2001. – 328 с.
2. **Гайнулина Ф. И.** Политические аспекты социального партнерства в России / Ф. И. Гайнулина. – М., 2001.

3. **Дюверже М.** Політичні інститути і конституційне право / М. Дюверже // Політологія. Хрестоматія. Навч. посібник / сост. А. І. Семін. – К., 2004 – С. 316–329.
4. **Неліпа Д. В.** Інституціональний чинник становлення системи соціального партнерства / Д. В. Неліпа // Вісник КНУ. Сер.: Філософія. Політологія. – Вип. 70–72. – К., 2004. – С. 26–34.
5. **Перегудов С. П.** Трипартистские институты на Западе и в России: проблемы обновления: [трипартизм (неокопоративизм) – модель социального партнерства] / С. П. Перегудов // Полис. – 2007. – № 3. – С. 78–91.
6. **Подшибякина Н.** Трипартизм: проблемы законодательного обеспечения / Н. Подшибякина // Человек и труд. – 2000. – № 6 – С. 6–9.
7. Політологія: Хрестоматія / сост. М. А. Васирик, М. С. Вершинин. – М.: Гардарики, 2000. – 843 с.
8. Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації економіки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції : в 2 т. – К, 2000. – Т. 1.
9. **Тупиця О. Л.** Профспілки в політичній системі сучасного суспільства: виміри функціонування / О. Л. Тупиця. – Д., 2008. – 352 с.
10. **Якунин В. И.** Партнерство в механизме государственного управления / В. И. Якунин // Социс. – 2007. – № 2. – С. 58–68.

Надійшла до редколегії 08.12.09